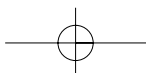
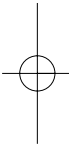
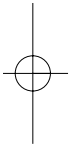
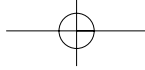

DIVERSIDADE E TRASTORNO DO ESPECTRO AUTISTA
AUTISMO GALIZA

MAREMAGNUM

 AUTISMO GALIZA

Nº 6. Ano 2002

Número Ordinario

Director

Cipriano Luis Jiménez Casas

Apdo. Correos 2.041

Tfno. 34 986 423433 - 34 986 484074

Fax 34 986 483406 - 34 986 484228

Móvil: 609 817807

E-mail: menela@retemail.es

ciprianoluis@retemail.es

Corrección Lingüística

Azucena Vázquez

Gravado portada

Luís Moscardo

Edita

AUTISMO GALIZA

Rúa Home Santo de Bonaval, 74 baixo

Rúa Rodríguez de Viguri, 35

15703 Santiago de Compostela

Tfno. 34 981 589365

Fax 34 981 589344

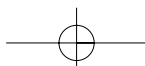
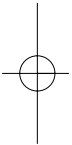
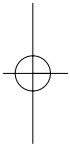
Móvil: 670 797656

E-mail: autismogalicia@telefonica.net

Dep. Legal: 378-1997

Impresión

Comercial Gráfica Nós. Príncipe, 22 baixo - Vigo

Sumario

7

Editorial

ESIXENCIAS DA DIVERSIDADE E TRASTORNO DO ESPECTRO AUTISTA

9

EDUCACIÓN: DIVERSIDADE, TOLERANCIA E CULTURA DE PAZ

Federico Mayor Zaragoza. *Presidente da Fundación Cultura de Paz*

13

ESIXENCIAS DA DIVERSIDADE

Cipriano Luís Jiménez Casas. *Psiquiatra e Psicanalista. Vigo*

21

DIVERSIDADE E INTEGRACIÓN. AS MINORÍAS ISLÁMICAS EN ESPAÑA

María J. Rocha.

Catedrática da Facultade de Dereito de Ourense. Universidade de Vigo

29

¿QUE CIDADANÍA MULTICULTURAL?

Pilar Allegue Agüete.

Profesora de Filosofía do Dereito e Política. Universidade de Vigo e Uned

37

INTEGRACIÓN E DIVERSIDADE NA LEI DE ESTRANXEIRÍA

Luís Míguez Machado. *Profesor titular de Dereito Administrativo.*

Facultade de Dereito de Ourense. Universidade de Vigo

45

DIVERSIDADE, ACTIVIDADE FÍSICA E DEPORTE

Joaquín Dosil Díaz.

Profesor de Psicoloxía Evolutiva e de Comunicación da Universidade de Vigo

53

DIVERSIDADE VERSUS GLOBALIZACIÓN EN PSIQUIATRÍA

Antonio Rodríguez López.

Catedrático de Psiquiatría da Universidade de Santiago de Compostela

59

ADOLESCENCIA E SAÚDE MENTAL

Mª Dolores Domínguez Santos.

Profesora titular de Psiquiatría da Universidade de Santiago de Compostela.

69

PROCESOS COGNITIVOS PASS E APRENDIZAXE MATEMÁTICA:
OS USOS DO PASS PARA ENTENDER E MELLORAR AS DIFICULTADES
DO CÁLCULO

M. Deaño / M. García-Senorán / F. Tellado / J.L. Rodríguez /

M.Y. Rodríguez Moscoso

77

CONVERXENCIA ENTRE MADUREZA SOCIAL DE PERSOAS
CON AUTISMO E TENSIÓN FAMILIAR

Domíngo García-Villamisar / Philippe Vrancken

85

O UN E O MÚLTIPLE NO AUTISMO

Aquilino Polaino-Lorente.

Catedrático de Psicopatoloxía da Universidade Complutense de Madrid

95

DISFUNCIÓN EXECUTIVA E AUTISMO:
PROCEDEMENTOS DE AVALIACIÓN EN POBOACIÓN ESCOLAR
CON BAIXOS NIVEIS DE FUNCIONAMENTO COGNITIVO

José Luís Cabarcos Dopico. *Licenciado en Psicoloxía Clínica. Madrid*

107

A EVOLUCIÓN DA COMUNICACIÓN NUN NENO AUTISTA E CAMBIOS
REXISTRADOS NO SPECT.

L. Viloca / E. Saez / R.M. Vicente / A. Pastor / B. Alcácer / A. Angel / S. González
/ E. Sánchez / U. Subirana

117

UNHA SOCIEDADE INCLUSIVA – ESIXENCIAS DE DIVERSIDADE DAS
PERSOAS MAIORES CON AUTISMO

Isabel Cottinelli Telmo. *Profesora en Ciencias da Educación. Lisboa*

DIVERSIDADE VERSUS GLOBALIZACIÓN EN PSIQUIATRÍA

Antonio Rodríguez López*

Catedrático de Psiquiatría da Universidade de Santiago de Compostela

RESUMO

O autor analiza a dicotomía no campo da psiquiatría entre as correntes globalizadoras e as correntes diversificadoras, así como as formulacións de síntese que pretendían tender pontes entre elas. Neste senso presenta unha perspectiva de síntese dialéctica que nomea “Teoría das súas suturas antropolóxicas”, desde a que formula a posibilidade de acabar coa dicotomía e conseguir, por fin, a utopía integradora.

Introducción

A historia da humanidade, en xeral, e, dentro dela, a historia da ciencia, móve-se desde sempre ó redor de ideas-forza, ideas dicotómicas que obrigarón os individuos a situarse nun espazo que tiña esas ideas como coordenadas referenciais: ben/mal; xustiza/inxustiza; conxénito/adquirido; diversidade/globalización. Esta derradeira dicotomía está hoxe presente en todos os ámbitos de comunicacións, e satura a actualidade política.

Os humanos, en xeral, e os científicos, en particular, xunguíronse a un dos termos dicotómicos, máis por empurrón ideolóxico ou emocional, que por convencemento racional. Como dicía Ortega sobre das crenzas, esas “ideas-forza” non se teñen; estase nelas. É esta unha idea semellante á mantida por Kuhn (1), o gran filósofo da ciencia, quen aseguraba que “a investigación científica non pode comezar mentres unha determinada comunidade científica non teña o convencemento de ter encontrado a resposta a unha serie de preguntas fundamentais; respostas que non son

* O autor é director do departamento de psiquiatría, radioloxía e saúde pública da Facultade de medicina da USC. Ten publicados 12 libros e monografía, 100 artigos en libros e revistas da especialidade e presentado máis de 300 relatorios e comunicacións en congresos e reunións científicas, nacionais e internacionais. Os seus campos principais de investigación son a epidemioloxía psiquiátrica, as drogodependencias e a antropoloxía psiquiátrica.

Diversidade versus globalización en psiquiatría

máis que unha tentativa de obrigar a natureza a encaixar nos moldes conceptuais fabricados pola educación profesional”, ou polo sentido común nos comezos mesmos da ciencia. Kuhn exemplifica isto coa análise dos postulados de Euclides na matemática, pero é extrapolable a calquera outra disciplina; como eu mesmo tentei de facer no caso da psiquiatría na miña Memoria de Cátedra (2).

Como dicía máis arriba, a dicotomía diversidade/globalización atópase hoxe no centro mesmo da polémica social: **cumios globalizadores (Toronto, Oslo, Xénova, Barcelona...)** contra **cumios antiglobalizadores (Río, Xénova...)**, ou sexa, cumios de ricos contra cumios de pobres e, aínda máis, cumios de ricos para pobres, ou cumios da esmola (Monterrei).

A psiquiatría, como ciencia social que é, non podía escapar a esta loita dicotómica. De feito, ó longo da súa historia, viu como ían alternando, ou mesmo coincidindo no tempo, perspectivas ou visións globalizadoras e perspectivas diversificadoras, que tendían tamén a coincidir con **psiquiatrías para ricos e psiquiatrías para pobres**.

Perspectivas globalizadoras

Entre elas temos, a hoxe en día, todopoderosa psiquiatría biolóxica que, arrancando no século XVII co paradigma de Sydenhan, prosegue no século XIX coa psiquiatría académica das universidades alemáns e consolídase, despois da Segunda Guerra Mundial, nos USA da man das grandes empresas farmacéuticas co alcume presuntuoso de **psiquiatría da evidencia**. Sobre esta perspectiva arrogante e descalificadora de todas as demais, xa teño escrito (3) que un dos seus erros fundamentais é o de contradicir o principio básico do método científico-positivo que di representar, o de imposibilitar a proba de falsación, xa que nada hai tan evidente que non poida ser refutado. O talón de Aquiles, dicía alí do método hipotético-deductivo na investigación, é que se as consecuencias observables son verdades, nada se pode dicir do valor de verdade das hipóteses iniciais, pero se se obtén unha soa consecuencia falsa, a hipótese inicial ten que ser rexeitada; o que obrigaría a perseguir unha validación indefinida, posto que un razoamento non garante a conservación da falsidade. Eso é, precisamente, o que en filosofía se chama **sorites**, unha cadea de siloxismos que liga unha proposición próxima con unha afastada, pola cal se pode chegar de calquera hipótese a calquera conclusión; artificio no que eran mestres consumados os filósofos escolásticos.

Pero non só a psiquiatría biolóxica tivo ese afán globalizador e totalitario, tamén a psicanálise na súa primixenia formulación freudiana, e nas correntes metaculturalistas (Roheim, Devereux) mantiveron esa pretensión omnicompreensiva detrás da fachada protectora do concepto de natureza humana que supón, cando menos, que os mecanismos fundamentais que rexen os comportamentos humanos son os mesmos en todo tempo e lugar, e, son aqueles que Freud describiu na sociedade burguesa e patriarcal da Viena de finais do século XIX. O único que fan as distintas culturas é utilizar de xeito especial eses mecanismos básicos.

Perspectivas diversificadoras

É sabido que, pola contra, as correntes diversificadoras, que non casualmente coinciden coa que poderíamos chamar “**psiquiatría para pobres**”, na medida en que nacen, fundamentalmente, nos vellos manicomios, nos que vexetaba a marxinação (psiquiatría comunitaria) ou nas inquedanzas culturalistas da psicanálise (Horney, Sullivan...) e socioloxistas (M. Mead, R Benedict, B Malinoski,...), manteñen que cada sociedade establece a súa propia liña de base da normalidade, que é específica desa cultura e marca tamén as liñas de desviación, de xeito que, aínda que hai anormais en todas as culturas, as maneiras de selo son variables e están culturalmente determinadas; o individuo, tanto se é normal como se é desviado ou enfermo, ten que comportarse de acordo cos patróns que lle marcan, en cada caso, as normas sociais e culturais correspondentes.

Perspectivas de síntese

Hai, certamente, tamén perspectivas integradoras de síntese entre as dúas anteriores, como é a teoría da personalidade básica de Kardiner. Para este autor, hai uns trazos básicos que caracterizan a personalidade dunha cultura; que dalgún xeito a uniformizan, sen que esto supoña, naturalmente, que sexan iguais todos os individuos. Eses mecanismos comúns, que constitúen a personalidade básica, son: mecanismos de pensamentos, mecanismos detersivos ou liberadores, mecanismos supereucos —non no senso da psicanálise, senón de necesidade de aceptación social—, e mecanismos de crenza —mediante a creación de deuses á imaxe e semellanza dos ideais desa comunidade (da clase dirixente desa comunidade)—.

Perspectivas dialécticas de síntese

O sociólogo francés E. Morin (4) formulou unha hipótese paradoxal, a da “**natureza cultural**” do ser humano, que, ó meu xuízo, resolve de xeito brillante esta aparente contradicción entre as perspectivas que comentamos. “**O home —di Morin— é un ser cultural por natureza, porque é un ser natural por cultura. A cultura constitúe un substrato organizativo, unha matriz de información, que serve para alimentar as capacidades cerebrais, orientar as estratexias heurísticas e programar os comportamentos sociais**”.

Segundo este paradoxo, son o desenvolvemento da cultura e maila complexidade social crecente os que determinan a progresiva cerebralización e xuvenilización da especie humana, que, á súa vez, lle permiten ó home, mediante a plasticidade do seu cerebro xuvenil, aumentar a complexidade social e pechar así un círculo que se perpetúa autorregulándose.

Deste xeito, desaparece a vella dicotomía entre natureza e cultura no nivel do cerebro humano, o que permite, entre outras cousas, admitir como boa a sentenza de Griesinger de que as enfermidades mentais son enfermidades do cerebro, un cerebro que non é, xa que logo, pura bioloxía senón “**bioloxía culturizada**” ou

Diversidade versus globalización en psiquiatría

“**cultura incardinada**”. En resumo, da interacción dialéctica entre a natureza e maila cultura nace outra dimensión que ten propiedades dunha e doutra, pero non é nin unha nin outra.

Esta reflexión lévame á postulación da teoría das dúas suturas antropolóxicas para comprender o proceso de socialización do home que, a partir dun embrión bio-xenético, acada a dimensión de cidadán socializado.

Teoría das dúas suturas antropolóxicas

Segundo esta teoría, o desenvolvemento humano faríase a través do establecemento durante o proceso de maduración embrionaria de dúas suturas antropolóxicas (5): unha **sutura bio-psicolóxica**, nomeada así polo gran clínico e antropólogo galego, Novoa Santos, e unha **sutura psico-cultural**, aínda non ben definida, pero que eu mesmo me atrevín a nomear así (6), que vincula o individuo coa comunidade na que nace e/ou se socializa.

A primeira destas suturas establece o engarzamento do herdo-biolóxico co psicolóxico, que vai aparecendo do confrontamento desas posibilidades hereditarias co medio microsociedade no que se desenvolve o xerme; así xorde o compoñente psicossomático, que, con tanto acerto e precisión, analizou outro gran clínico galego, Rof Carballo, que introduciu o fecundo concepto de **urdido primario** para se referir a ese primixenio organizador do desenvolvemento. Estableceu Rof (7) que o urdido descansa sobre unha continuidade psicobiolóxica que ten o seu substrato biolóxico no crecemento de redes neurolóxicas, baixo o coidado de células de neuroglía, no neonato, en íntimo contacto con outros fenómenos básicos, como o sistema inmunolóxico ou o encimático.

Este urdido é unha **realidade transaccional**, ou sexa, que se establece entre dous sistemas de causas (biolóxicas e psicolóxicas, neste caso) que se están a influír, de seguido, de maneira recíproca.

Pero, ó tempo que se vai establecendo esta sutura, vaise tamén artellando outra que ten a misión de engarzar ese xerme co mundo no que vive, que lle transmite un sistema de valores e que, á súa vez, el axuda a modificar; é, xa que logo, tamén unha realidade transaccional que interactúa coa outra sutura para compoñer esa unidade bio-psico-socio-cultural que constitúe un ser humano.

Estamos entón a falar desa **natureza cultural** ou **cultura incardinada** no senso de E. Morin da que antes falaba.

Esta segunda sutura psicocultural fai posible a comunicación do individuo coa súa comunidade, non só a través dos mitos compartidos, senón tamén mediante a organización desas estruturas funcionais do seu cerebro, que a escola rusa de psicoloxía (8) definiu como sistemas funcionais cerebrais. O fallo temperán desta comunicación pode explicar o autismo infantil, e se o fallo é máis tardío ó autismo esquizofrenio ou ó delirio parafrénico. Tamén permite comprender os neoloxismos dos esquizofrénicos a través da análise da xénese da linguaxe, segundo as hipóteses de Vigotski.

Falta, nembargantes, con respecto a esta segunda sutura, unha análise meticolosa para comprender os mecanismos (receptores psico-culturais) mediante os que o individuo integra a información que lle subministra a cultura e a fai espírito do seu espírito.

Os humanos disporíamos, segundo esta teoría, de 3 tipos de receptores: **1)** receptores neurobiolóxicos, amplamente estudados e comprendidos en boa parte, o que lle dá o seu carácter de ciencia positiva á psiquiatría biolóxica; **2)** receptores psicósomáticos, só moi superficialmente estudados de xeito especial pola psiquiatría córtico-visceral e a psicanálise; Rof fai tamén unha interesante achega desde a perspectiva da súa teoría do urdido, **3)** receptores psico-culturais, hipotetizados soamente, pero non estudados en profundidade, como dicía antes. A análise dos mecanismos que facilitan a integración da herdanza socio-cultural permitirá algún día que eses hipotetizados **“receptores socio-culturais”** sexan tan asumibles como o son hoxe os alambicados, complexos, e máis difíciles de entender, canto máis estudados e coñecidos son os receptores neurobiolóxicos.

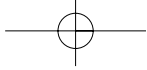
Unha psiquiatría antropolóxico-existencial que contase entre os seus fundamentos básicos con estes coñecementos sobre os receptores psico-culturais estaría no mesmo nivel de cientificidade que as outras orientacións, que se basean na evidencia; sería pois máis científica, aínda que, non necesariamente, máis verdadeira.

A vantaxe das psiquiatrías diversificadoras é que contactan co sentir da comunidade, á que, por principio, teñen que servir, e esto sen retórica, xa que para entender as enfermidades dos cidadáns temos que comprender o seu sincretismo de crenza, e mesmo terapéutico, como di Lisón Tolosana (9). Nestas psiquiatrías a énfase pasa do diagnóstico, que non ten relevancia, á adiviña existencial, que é o que os doentes lle propoñen ó médico, en palabras de García-Sabell (10), cambiando así, non só a relación médico-doente, senón tamén todo o enfoque terapéutico.

O final da dicotomía

Ó longo destas impresionistas pinceladas, quixen deixar constancia da continuada loita que representou na historia da psiquiatría a confrontación dicotómica globalización-diversidade; confrontación non tan sanguenta, pero non menos feroz que a que tivo, e ten lugar, no campo da política. E isto, porque a dicotomía das ideas-forza, como sinalaba ó comezo, está sempre presente na historia humana, e, seguramente, así seguirá no futuro. Xa, nos albores da nosa cultura, no século V a. C., o gran tráxico grego Esquilo deixou sentenciado, para sempre, que **“todo é xusto é inxusto ó mesmo tempo e todo igualmente xustificable”**.

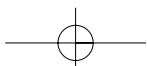
Conseguir unha síntese dialéctica como a que se apunta na *Teoría das dúas suturas antropolóxicas* significaría, ó meu xuízo, camiñar na dirección dunha psiquiatría totalizadora, que considerase en pé de igualdade, todos os compoñentes do ser humano, que dese así resposta non só ós **por qué**, senón tamén ós **para qué**. Ese podería ser o fin da **dicotomía**, e, se cadra, o comezo da **utopía**.

Diversidade versus globalización en psiquiatría

Bibliografía

1. KUHN T. S.: *La estructura de las revoluciones científicas*. Fondo de cultura económica. México, 1971
2. RODRÍGUEZ, A.: *Memoria de Cátedra*. Universidade de Santiago, 1986
3. RODRÍGUEZ, A.: *Investigación epidemiológica en psiquiatría*. En: Olivares Diaz J. M., Martínez-Villamarín J. R. y Pérez Bravo A (eds): *Investigación en psiquiatría*. Feito. Vigo, 1998
4. MORIN, E.: *El paradigma perdido. El paraíso olvidado*. Kairós. Barcelona, 1974
5. RODRÍGUEZ, A.: *Sistemasseudodelirantes culturalmente institucionalizados*. An. Psiq. 9, 10, 431-435, 1993
6. RODRÍGUEZ, A.: Op. Cit.
7. ROF CARBALLO, J.: *Violencia y ternura*. Editorial Prensa Española. Madrid, 1977
8. LURIA, A. R., LEONTIEV, A. N. e VIGOTSKI, L. S.: *Psicología y Pedagogía*. Akal, Madrid, 1973
9. LISÓN TOLOSANA, C.: *Perfiles simbólicos-morales de la cultura gallega*. Akal. Madrid, 1974.
10. GARCÍA-SABELL, D.: Prólogo, en Cunqueiro A: *Escola de menciñeiros*. Galaxia. Vigo 1969.

MEMBROS DE AUTISMO GALICIA

APACA

Asociación de Pais de Autistas e
Psicóticos da Comarca de Arousa
✉ Rúa Moreira, 29
36613 Vilagarcía de Arousa
☎ 986 501 548

APACAF

Asociación de Pais do Centro de Apoio
Familiar para Autistas e Psicóticos “A
Braña”
✉ Rúa Placer, 5-3º B
36202 Vigo
☎ 986 226 647
E-mail: apacaf@wanadoo.es

APA MECOS

✉ Baión
36614 Vilanova de Arousa
☎ 986 565 128
☎ 986 565 944

A.S.P.A.N.A.E.S.

Asociación de Pais de Persoas con autismo
e outros T.X.D. da Provincia da
Coruña
✉ Castro de Elviña, s/n
15008 A Coruña
☎ 981 130 044
☎ 981 130 787
E-mail: aspanaes@terra.es

AUTISMO OURENSE

✉ Alférez Provisional, 2 entrechán
32003 Ourense
☎ 988 219 389
☎ 988 218 003
E-mail: autismor@teleline.es

AUTISMO VIGO

✉ García Barbón, 108-1º B
36201 Vigo
☎ 986 436 516
☎ 986 228 528

B.A.T.A.

Asociación para o Tratamento do Autismo
✉ Baión
36614 Vilanova de Arousa
☎ 986 565 128
☎ 986 565 944
E-mail: asociación - bata@wanadoo.es

APA CASTRO NAVÁS

Centro Ocupacional-Residencial para perso-
as adolescentes e adultas con Autismo
✉ Navás, 11-Priegue
36391 Nigrán
☎/☎ 34 986 365 558
E-mail: menela@retemail.es

FUNDACIÓN MENELA

✉ Avda. Marqués de Alcedo, 19
36203 Vigo
☎ 986 423 433/986 484 074
☎ 986 484 228/483 406
E-mail: menela@retemail.es

FUNDACIÓN AUTISMO CORUÑA

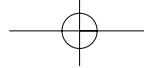
✉ Castro de Elviña, s/n
15008 A Coruña
☎/☎ 981 293 833

APA MENELA

Centro de Educación Especial para
nenos/as con Autismo
✉ Camiño da Veiguiña, 15-Alcabre
36212 Vigo
☎/☎ 34 986 240 703
E-mail: menela@retemail.es

RAIOLAS - AUTISMO LUGO

Asociación de Pais e Persoas con
Trastornos Xeneralizados do
Desenvolvemento
✉ Rúa Río Sil, 40-1º B
Lugo
☎ 617 949 222
E-mail: pendello 2@wanadoo.es

SOLICITUDE DE SUBSCRICIÓN

Si, desexo recibir a revista MAREMAGNUM, directamente no meu domicilio ó prezo de 12,02 euros exemplar, IVE incluido

Forma de pagamento: Domiciliación bancaria
 Xiro Postal
 Talón bancario

A nome de AUTISMO GALIZA
Rúa Home Santo de Bonaval, 74 baixo
Rodríguez de Viguri, 35
15703 - Santiago de Compostela

Nome e apelidos

Enderezo

Código Postal Teléfono

DATOS PARA A DOMICILIACIÓN BANCARIA

Banco/Caixa.....

Axencia N°

Poboación Provincia

Nome do titular

Prégolles carguen na miña conta/libreta nº
o pagamento dos recibos que lles presente anualmente MAREMAGNUM na
miña calidade de subscritor a dita publicación.

Sinatura

En, a de de

